Innovatsion ta’lim muhitida kommunikativ topshiriqlarni loyihalashning metodik asoslari

Qurbonov G‘ulomjon G‘afurovich
Buxoro davlat pedagogika instituti
“Matematika va informatika”
kafedrasi mudiri, p.f.f.d. (PhD), professor
Tel: 941202105
G‘affarova Dilfuza Shavkat qizi
Navoiy davlat universiteti tayanch doktoranti
Tel: 933106487

Annotatsiya. Mazkur tezisda innovatsion ta’lim muhitida talabalarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan kommunikativ topshiriqlarni loyihalash masalasi yoritiladi. Kommunikativ topshiriq talabaning tayyor bilimni qayta bayon qilishiga emas, balki axborotni izlash, tahlil qilish, fikr almashish, muammoni hal etish va o‘z qarashini asoslashiga imkon beradigan faoliyat sifatida talqin qilinadi. Tadqiqotda kommunikativ topshiriqlarni loyihalashning maqsadlilik, mazmuniy aniqlik, muammolilik, hamkorlik va natijadorlik tamoyillari asoslanadi. Shuningdek, topshiriq mazmuni bilan kutiladigan kommunikativ natijaning o‘zaro uyg‘unligini ta’minlashga qaratilgan metodik yondashuv taklif etiladi.

Kalit so‘zlar. innovatsion ta’lim muhiti, kommunikativ topshiriq, kommunikativ kompetensiya, topshiriq dizayni, muammoli vaziyat, hamkorlik, argumentatsiya, refleksiya, pedagogik loyihalash

.

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR DESIGNING COMMUNICATIVE TASKS IN AN INNOVATIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Qurbonov Gulomjon Gafurovich
Head of the Department of Mathematics and Informatics,
Bukhara State Pedagogical Institute,
Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Professor
Tel.: +998 94 120 21 05
Gaffarova Dilfuza Shavkat qizi
Doctoral Student (PhD Candidate),
Navoi State University
Tel.: +998 93 310 64 87

Abstract. This thesis examines the design of communicative tasks aimed at developing students’ communicative competencies in an innovative educational environment. A communicative task is interpreted not as an activity requiring students to reproduce ready-made knowledge, but as a learning activity that enables them to search for and analyze information, exchange ideas, solve problems, and justify their own viewpoints. The study substantiates the principles of goal orientation, content specificity, problem-based learning, collaboration, and effectiveness in designing communicative tasks. Furthermore, a methodological approach is proposed to ensure alignment between the content of the task and the expected communicative outcomes.

Keywords: innovative educational environment, communicative task, communicative competence, task design, problem situation, collaboration, argumentation, reflection, pedagogical design.

Kirish. Zamonaviy oliy ta’limda talabaning bilimni o‘zlashtirishi bilan bir qatorda, uni amaliy vaziyatlarda qo‘llashi, o‘z fikrini boshqalarga yetkazishi, muammoni muhokama qilishi va turli nuqtayi nazarlarni tahlil qilishi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli ta’lim jarayonida talabaning faol

kommunikativ ishtirokini ta’minlaydigan pedagogik topshiriqlarni ishlab chiqish va ularni maqsadga muvofiq tashkil etish dolzarb metodik vazifalardan biridir.

Kommunikativ topshiriqni oddiy o‘quv mashqidan farqlovchi jihat shundaki, unda talaba faqat tayyor ma’lumotni qayta ifodalash bilan cheklanmaydi. U ma’lum bir vaziyatni tahlil qiladi, axborotdan foydalanadi, qaror yoki yechim taklif etadi, o‘z pozitsiyasini asoslaydi va boshqa ishtirokchilar bilan fikr almashadi. Tadqiqotlarda ham mazmunli va maqsadga yo‘naltirilgan topshiriqlar talabalarning real kommunikativ faoliyatini faollashtirishi hamda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qilishi qayd etilgan.

Shu nuqtayi nazardan, kommunikativ topshiriqning samaradorligi uning shunchaki qiziqarli yoki murakkab bo‘lishiga emas, balki maqsad, mazmun, faoliyat va kutiladigan kommunikativ natijaning o‘zaro uyg‘unligiga bog‘liq. Topshiriq talabaning fikrlashi va muloqotini tabiiy ravishda yuzaga keltiradigan vaziyatni yaratishi, bir vaqtning o‘zida esa uning bajarilishi uchun aniq yo‘nalish va kutiladigan natijani belgilashi lozim.

Shundan kelib chiqib, ushbu tezisning maqsadi innovatsion ta’lim muhitida talabalarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan topshiriqlarni loyihalashning asosiy metodik tamoyillarini aniqlash va ularning tarkibiy tuzilishini asoslashdan iborat.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi kommunikativ topshiriqni “topshiriq berish” vositasi sifatida emas, balki kommunikativ maqsad → muammoli vaziyat → talabaning faoliyati → kommunikativ mahsulot → refleksiya izchilligida loyihalashtiriladigan yaxlit metodik birlik sifatida talqin etilishida namoyon bo‘ladi.

Kommunikativ topshiriqlarni loyihalashning asosiy tamoyillari. Kommunikativ topshiriqni loyihalashda, avvalo, uning ta’limiy maqsadi va kommunikativ maqsadi o‘zaro uyg‘unlashtirilishi lozim. Bunda talaba faqat muayyan bilimni o‘zlashtirish emas, balki ushbu bilimdan foydalanib fikr bildirish, savol berish, munosabat bildirish yoki muammoni hal qilish imkoniyatiga ega bo‘lishi kerak. Shu sababli topshiriqning kutiladigan natijasi oldindan aniq belgilanadi.

Ikkinchi muhim tamoyil — muammolilik va mazmuniy mazmundorlik. Kommunikativ topshiriq talabada fikr almashishga tabiiy ehtiyoj tug‘diradigan vaziyatni yaratishi kerak. Buning uchun bir nechta nuqtayi nazarni taqqoslash, qaror tanlash, muammoning yechimini taklif qilish yoki berilgan axborot asosida xulosa chiqarish kabi vazifalardan foydalanish mumkin. Bunday topshiriqlar talabaning tayyor javobni takrorlashidan ko‘ra, mustaqil fikrlash va muloqotga kirishishini rag‘batlantiradi.

Uchinchi tamoyil — kommunikativ natijaga yo‘naltirilganlik. Topshiriq yakunida talaba bajarilgan faoliyatning aniq mahsulotini namoyish qilishi lozim. Bu mahsulot og‘zaki taqdimot, asoslangan xulosa, muammoli vaziyat bo‘yicha yechim, guruh qarori yoki yozma pozitsiya shaklida bo‘lishi mumkin. Shunda topshiriqning bajarilishi va uning kommunikativ samarasi kuzatiladigan holatga keladi.

To‘rtinchi tamoyil — murakkablikni bosqichma-bosqich oshirish. Topshiriq talabaning mavjud tayyorgarligiga mos bo‘lishi, biroq uni yangi kommunikativ harakatni bajarishga undashi kerak. Haddan tashqari sodda topshiriq kommunikativ faollikni yetarlicha rag‘batlantirmasa, ortiqcha murakkab topshiriq talabaning mazmunni anglash va muloqotni tashkil etish imkoniyatlarini cheklashi mumkin. Shu bois topshiriqlarni oddiy fikr almashishdan murakkab muammoli va argumentativ faoliyatgacha izchil rivojlantirish maqsadga muvofiq.

Shunday qilib, kommunikativ topshiriqni samarali loyihalashda maqsad → muammoli vaziyat → talabaning kommunikativ faoliyati → yakuniy kommunikativ mahsulot → refleksiya izchilligi ta’minlanadi. Aynan mana shu tuzilma topshiriqni oddiy o‘quv mashqidan talabaning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodik vositaga aylantiradi.

Kommunikativ topshiriqning tarkibiy tuzilishi. Kommunikativ topshiriqni samarali tashkil etish uchun uning alohida elementlari o‘zaro mantiqiy bog‘langan holda loyihalashtirilishi zarur. Bunda topshiriqning maqsadi talabaning bajaradigan faoliyati va yakunda namoyon qilishi kutiladigan kommunikativ natija bilan bevosita bog‘lanadi. Mazmunli va maqsadga yo‘naltirilgan topshiriqlar

talabaning real kommunikativ faoliyatini faollashtirish imkonini berishi ilmiy tadqiqotlarda ham qayd etilgan.

Shu asosda kommunikativ topshiriqni beshta o‘zaro bog‘liq tarkibiy element asosida loyihalash mumkin: kommunikativ maqsad, muammoli vaziyat, faoliyat yo‘riqnomasi, kommunikativ mahsulot va refleksiya.

1-jadval. Kommunikativ topshiriqning tarkibiy tuzilishi va kutiladigan natijalari

Tarkibiy element	**Mazmuni**	**Talabaning faoliyati**	**Kutiladigan natija**
Kommunikativ maqsad	Muloqot orqali erishiladigan natijani belgilash	Fikr bildiradi, savol beradi, pozitsiya tanlaydi	Aniq kommunikativ maqsad
Muammoli vaziyat	Fikr almashishni talab qiladigan vaziyat yaratish	Muammoni tahlil qiladi, turli qarashlarni taqqoslaydi	Mustaqil fikrlash
Faoliyat yo‘riqnomasi	Bajariladigan harakatlar va tartibni belgilash	Axborot izlaydi, muhokama qiladi, hamkorlik qiladi	Faol kommunikativ ishtirok
Kommunikativ mahsulot	Topshiriq yakunida yaratiladigan natija	Yechim, xulosa, taqdimot yoki asoslangan fikr tayyorlaydi	Fikrni ifodalash va argumentatsiya
Refleksiya	Bajarilgan faoliyatni tahlil qilish	O‘z ishtirokini baholaydi, xatolarini aniqlaydi	O‘z kommunikativ faoliyatini takomillashtirish

Jadvaldan ko‘rinadiki, kommunikativ topshiriqning samaradorligi uning alohida elementlaridan ko‘ra, ushbu elementlarning yagona mantiqiy tizimda birlashishi bilan belgilanadi. Masalan, muammoli vaziyat kommunikativ maqsad bilan bog‘lanmasa, talabaning muloqotga kirishishi tasodifiy tus olishi mumkin. Aksincha, vazifa aniq kommunikativ mahsulot bilan yakunlansa, talabaning fikrlashi va muloqot jarayoni aniq natijaga yo‘naltiriladi.

Shu sababli innovatsion ta’lim muhitida topshiriqlarni loyihalashda “maqsad → vaziyat → faoliyat → mahsulot → refleksiya” ketma-ketligini saqlash maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv topshiriqni oddiy o‘quv mashqidan talabaning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiluvchi maqsadli pedagogik vosita darajasiga olib chiqadi.

Kommunikativ topshiriqni amaliy qo‘llash namunasi. Kommunikativ topshiriqning amaliy samaradorligini ko‘rsatish uchun talabalarni muayyan muammoli vaziyatga jalb etish va ulardan nafaqat yechim topish, balki ushbu yechimni muloqot orqali asoslashni talab qilish mumkin. Masalan, oliy ta’lim mashg‘ulotida quyidagi topshiriqdan foydalanish tavsiya etiladi:

Topshiriq: “Sizning guruhingizga ta’lim jarayonini takomillashtirish bo‘yicha taklif ishlab chiqish topshirildi. Mavjud muammoni aniqlang, kamida ikki xil yechim variantini muhokama qiling, eng maqbul variantni tanlang va uni guruh nomidan asoslab taqdim eting.”

Mazkur topshiriq bir vaqtning o‘zida bir nechta kommunikativ harakatni yuzaga keltiradi. Talaba avvalo muammoni aniqlaydi va zarur axborotni izlaydi; keyin guruh a’zolari bilan fikr almashadi, muqobil yechimlarni taqqoslaydi va yakuniy qarorga keladi. Keyingi bosqichda tanlangan yechimni og‘zaki yoki yozma shaklda asoslaydi hamda boshqa guruhlarning savollariga javob beradi.

Topshiriq yakunida talabaning fikr bildirish, faol tinglash, hamkorlik qilish, dalillash va savollarga javob berish kabi kommunikativ faoliyatlari tabiiy ravishda namoyon bo‘ladi. Shu jihatdan topshiriq nafaqat o‘quv mazmunini o‘zlashtirishga, balki kommunikativ kompetensiyaning amaliy komponentlarini birgalikda faollashtirishga xizmat qiladi.

Mazkur namuna yuqorida taklif etilgan “maqsad → muammoli vaziyat → faoliyat → kommunikativ mahsulot → refleksiya” ketma-ketligining amaliy ifodasi hisoblanadi. Demak, kommunikativ topshiriqni puxta loyihalash talabaning muloqotini tasodifiy emas, balki oldindan belgilangan pedagogik maqsadga yo‘naltirilgan faoliyat sifatida tashkil etish imkonini beradi.

Xulosa. Innovatsion ta’lim muhitida kommunikativ topshiriqlarni maqsadli loyihalash talabalarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishning muhim metodik shartlaridan biridir. Tadqiqotda kommunikativ topshiriqning maqsad, muammoli vaziyat, faoliyat yo‘riqnomasi, kommunikativ mahsulot va refleksiya kabi o‘zaro bog‘liq tarkibiy elementlardan tashkil topishi asoslandi.

Taklif etilgan yondashuvda topshiriq talabaning tayyor javobni takrorlashiga emas, balki mustaqil fikrlash, axborotni tahlil qilish, hamkorlikda qaror qabul qilish, o‘z pozitsiyasini asoslash va natijani refleksiv baholashiga yo‘naltiriladi. Shu sababli kommunikativ topshiriqni to‘g‘ri loyihalash innovatsion ta’lim muhitida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishni tizimli tashkil etish imkonini beruvchi samarali metodik vosita sifatida qaralishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nunan D. *Task-Based Language Teaching*. — Cambridge: Cambridge University Press, 2004. — 222 p. — DOI: 10.1017/CBO9780511667336.

2. Ellis R. *Task-Based Language Learning and Teaching*. — Oxford: Oxford University Press, 2003. — 387 p.

3. Willis J. *A Framework for Task-Based Learning*. — Harlow: Longman, 1996. — 183 p.

4. Long M. H. A role for instruction in second language acquisition: Task-based language teaching // *Modelling and Assessing Second Language Acquisition*. — Clevedon: Multilingual Matters, 1985. — P. 77–99.

5. Skehan P. *A Cognitive Approach to Language Learning*. — Oxford: Oxford University Press, 1998. — 324 p.

6. Ellis R. Task-based language teaching: Sorting out the misunderstandings // *International Journal of Applied Linguistics*. — 2009. — Vol. 19, No. 3. — P. 221–246. — DOI: 10.1111/j.1473-4192.2009.00231.x.